

A MAGYARSÁGKUTATÁS ANTROPOLÓGIAI EREDMÉNYEI

Írta: Balogh Béla

A magyar rasszantropológia fejlődése, kérdései. Nemzetismereti, népismereti és fajtaismereti törekvéseink és célkitűzéseink a nemzeti öntudat és a tudományos haladás egymásra találásából születtek. A kutatások eredményeit — melyeket azonban nem ritkán csak elméleti síkon mozgó eszme-futtatások helyettesítenek — újabban magyarságtudomány néven kíséreljük meg szintézisbe foglalni. Avatottak és avatatlanok írásban és szóban igyekeznek tisztázni a kérdést, hogy milyen a magyar lélek, a magyar nyelv, a magyar dal, a magyar falu, mi a magyarság csalhatatlan ismertető jege, ki a magyar és ki nem? Szó eshet arról, hogy az eddigi eredmények megérlelték-e már a szintetikus magyarságszemléletet, de annyit mindenestre el kell ismerni, hogy a népünkkel foglalkozó szaktudományok eredményeinek közeledése nem egy ponton mutatkozik. Ennek a közeledésnek a felismerése a magyarságról való ismereteket újabb nemzetnevelői értékekkel gazdagítja.

Közönségünk sajtóságos magatartást tanúsít a magyarság biológiai állományát kutató antropológiával szemben. Egyesek hallani sem akarnak fajtakérdésekről, mások még a nemzet vagy a nép fogalmát is a fajta vagy faj fogalmával helyettesítik. Egyesek minduntalan a magyar nép kevertségére hivatkoznak, mások még mindig egy egységes magyar típust keresnek vagy vélnek felismerni. Egyesek az európai népek vérségi kiegyenlítődének tudománytalan ábrándjában ringatózva várják az európai emberiség és ezzel a magyarság jobb jövőjét, mások kizárólag a vérségileg egynemű („egyfajú”) magyarságban látják az erős nemzet biztosítékát.

A legtöbb zavart az okozza, hogy a közéletben a „faj”, „fajta”, „nép” és „nemzet” fogalmakat felcserélik vagy szinte azonos tartalommal ruházzák fel. Az emberi szervezetnek olyan jellemvonásai vannak, amelyek az embert minden más élőlénytől megkülönböztetik. Az ember minden más élőlényel szemben zárt szaporodási csoport. Ebből az emberiség faji egysége következik. Az ember vérségi csoportjai tehát nem fajok, ha-

nem fajták (rasszok). A fajta (és a faj) biológiai, a nép nyelvi-kulturális, a nemzet történelmi fogalom. Testi tulajdonságainkat („fajiságunkat”) örököltük, anyanyelvünket nem. Van magyar nép, magyar nemzet, de egységes magyar fajról (fajtáról) nem beszélhetünk, mint ahogy szláv, német vagy indogermán fajról (fajtáról) sem. A vérségi és nyelvi keretek ma már nem fedik egymást. Valószínű azonban, hogy az ősnyelvek és őskultúrák megteremtői, illetve hordozói eredetileg bizonyos rasszok voltak (indogermán — északi fajta, hamita — mediterrán, szemita — orientális, kaukázusi — előázsiai, török — turáni és taurid, finn-ugor — keleteurópai). Természetes, hogy ezek az ősnépek sem voltak teljesen zárt vérségi szerkezetűek, mint ahogy kultúrájuk sem elszigetelődve fejlődött.

A népek fajtaösszetételében mindenesetre lényeges, egyéniségüket meghatározó különbségek ismerhetők fel. A magyarság biológiai értelemben vett testének egyéniségét az euráziai fajták részeseződése, a fajtaelemek kapcsolódása, bizonyos biológiai táj típusok kialakulása teszik. A fajtaszerkezet élettani és lélektani, másrészt történelmi és politikai következményeinek bonyolult kérdései rendszeres és beható kutatásokat tételeznek fel és semmiesetre sem oldhatók meg érzelmi alapon.

Az első hazai vizsgálatok — a hatvanas és hetvenes években — a testmagasság földrajzi elterjedési viszonyait és etnikai különbségeit igyekeztek megállapítani. A szakszerű érdeklődés főtárgya azonban a koponya volt, ezért nevezhetjük az antropológia történetének ezt a korát a kraniológia korának. *Török Aurél* és *Lenhossék József* voltak a kraniológia legkiválóbb magyar művelői. *Van der Hoeven* (1861) és *Pruner-Bey* (1865) még egy-egy magyar koponya vizsgálatából vélték kimutatni a finn-ugor rokonságot. *Topinard* a művelt magyar családokban a legszebb európai arcokat ismeri fel, mongol vonásokat csak az alsóbb néprétegekben lát. Ezzel szemben *Virchow* néhány szerencsétlenül összeválogatott magyar koponyán „alsóbbrendű jellegeket” figyelt meg (1875). Egy bécsi kriminálista gyűjteményéből származó, jórészt nem is magyar eredetű koponyák képviselték a magyarságot a párizsi világkiállításon is (1878). *Török Aurél*, a kiállítást látogató fiatal kolozsvári orvostanár akkor jegyezte el magát az antropológiával. 1881-ben foglalta e] a magyar tudomány új őrhelyét, a budapesti egyetem embertani tanszékét. Harminc éves tanársága alatt hatalmas koponyagyűjteményt hozott össze. Kítűzte a magyar antropológia feladatait, de ő maga keveset foglalkozott magyarságkutatással. Kivételes képességeit és hatalmas munkaerejét elsősorban a koponyatannak és a koponyaméréstan (kraniometria) módszertanának szentelte. Felismerte, hogy a magyar típus megállapí-

tása igen bonyolult kérdés, melyre csak hosszadalmas részlet-kutatások adhatnak feleletet.

A magyarságvizsgálatokat az antropológiában is képzett etnográfusok kezdeményezték a kilencvenes években. *Jankó János* Torda, Aranyosszék és Torockó, majd a balatonmelléki lakosság, *Semayer* Bánffyhunad magyar népének antropológiai vizsgálatával mutattak példát. A magyar típus kérdéséhez többen hozzászóltak, többek között *Herman Ottó* „A magyar nép arca és jelleme” c. könyvében, de a magyar arc természet-tudományilag megfogható jegyeit nem tudta felismerni. *Pulszky Ferenc* egyik képviselőházi beszédében azt a kijelentést kockáztatta meg, hogy az utolsó magyarszabású ember már évszázadok előtt eltűnt. *Vámbéry Ármin* is azt tartotta, hogy a mai magyarok ereiben az ősmagyarok vérének egy cseppje sincsen többé. *Szekfü Gyula* szerint: „A régi magyar faj nincs többé, a magyarság fajilag atomizált, meghatározhatatlan egyéniség”. *Pulszky*, *Vámbéry* és *Szekfü* felfogását látszólag indokolja a honfoglaló magyarságnak aránylag csekély száma, a magyarság erős pusztulása a küzdelmes évszázadok alatt és kétségtelenül nagy keveredése idegen elemekkel. Az újabb rasszantropológiai vizsgálatok és az öröklésbiológia eredményeinek ismeretében azonban ma más megvilágításban látjuk a kérdést. A testi tulajdonságok ugyan új kombinációkban jelenhetnek meg az utódokban, de nem vegyülnek olyan tulajdonságokká, amelyek nem voltak meg az ősökben. Az eredeti tulajdonságok nem pusztulnak el. A honfoglaláskori koponyák fajtajellem vonásai a mai magyarságban is felismerhetők. Nemrég még *Ripley* is azt írta híres művében (*The races of Europe*, 1900), hogy a csekélyszámú finn-ugorságnak ma már nyoma sincs, a mongol vonások eltűntek, a magyarok teljesen feloldódtak európai elemekben, különösen az alpi rasszban. Egyébként hangoztatja, hogy rendszeres vizsgálatok hiányában a magyarokról kevesebbet tudnak, mint bármely más népről.

A magyarság antropológiai tanulmányozásának helyes irányát *Kollmann* bázeli professzor gondos koponyavizsgálatai (1881), majd *Winkler* boroszlói professzor (1901) megfigyelései jelölték meg. Kimutatták, hogy a rövidfejű, szélesarcú, szőke réteg a magyarság ősi és a finnekével közös eleme. Népünk fajtaösszetételének kérdésében a külföldi kutatók közül *Luschan* és újabban *Eickstedt* szereztek érdemeket ázsiai és európai fajtaelemek felismerésével.

Az antropológia magyarságtudományi irányát ma elsősorban *Bartucz Lajos* és *Méhely Lajos* képviselik. *Bartucz* magyar etnikumok vizsgálatával, adatok gyűjtésével, honfoglaláskori sírok feltárásával, koponyák tanulmányozásával több munka-

jában kidolgozta a magyarság antropológiájának alapjait. Ujabban többen végeztek és végeznek vizsgálatokat a Nagykunság, Jászság, Hajdúság, Nyírség, Sárrét, Délvidék és Erdély magyar népén, részben az Erdélyi Tudományos Intézet, valamint az Alföldi Tudományos Intézet munkásságának keretében. Az egységes kutatási szempontokat és a rendszerességet biztosító kutatóintézet, megfelelő anyagi támogatás, tudományos társaság és folyóirat hiánya tudományos életünk szervezetlenségét bizonyítja. Lassanként mégis eltűnik az a fehér folt, mely *Deniker* antropológiai térképén éktelenkedik Magyarország helyén.

A magyar rasszantropológiai kutatások a következő kérdésekre tagozódnak:

1. A mai magyarság fajtaösszetétele.
2. A honfoglaláskori magyarság összetétele.
3. A honfoglalás előtti magyarországi népek fajtatörténete.
4. A magyarság fajtatörténete a honfoglalás korától a mai napig.
5. A magyarság fajtatörténete a honfoglalás előtt.

A vizsgálatok tehát lényegében a magyarság vérségi eredetének kérdése körül csoportosulnak.

A mai magyarság fajtaösszetétele. A magyar nép két legfőbb eleme a keleteurópai (keletbalti) és a turáni (turánid) rassz.

A *keleteurópai* fajta közepes termetű, zömök, kurtalábú, erőscsontú, rövid- vagy középfejű, széles arcú (különösen a járomtájon), orra széles, rövid és homorú, homloka alacsony, orrajakbarázdája mély, hamvasszőke, fakófehér bőrű, kék vagy szürke szemű. A finnek és általában a finn-ugor népek főeleme, de idők folyamán egyik legfőbb elemévé lett a szlávoknak is. A magyarságban leggyakoribb az Alföld északi és északkeleti részén, a Dunántúl északi részén, legritkább az ország déli vidékein. Sok van a palócok között.

A *turáni* fajtájú ember nagyközepes termetű, *végtagjai* rövidek, rövidfejű, nyakszirtje enyhén ívelt, homloka és arca széles, járomtája erős és gyakran zsírpárnás, az orrhát egyenes vagy konvex, haja és szeme barna. A török népek főeleme. Fő elterjedési területe Dél-Oroszország, Túrán. *Bartucz* a turáni fajta magyar változatát Alföld-rassznak nevezi. A magyarságban leggyakoribb a Tisza vidékén, a Nagykunságban, a Dunántúl középső vidékein.

Régebben a keleteurópaiat szőke vagy finn (ugor) típusú magyarnak, a turánit barna vagy törökös magyarnak is nevezték.

A magyar sohasem volt mongol nép, de a *mongol* rassz-körrel vannak származási kapcsolatai. A mai magyarságban a

határozottan mongol típusú egyén ritkaság, de nem ritka bizonyos mongoloid vonások előfordulása (széles, lapos arc, lapos orrgyök, erős járomtáj, sárgás bőr, gyér szakáll, a szem mongolredője), elsősorban a turáni és a keleteurópai rasszhoz kötve. A mongol rasszok közül leginkább a sok európai vonással bíró alacsony, mérsékeltén rövidfejű, barna (keleteurópai keveredés révén néha elég világos komplexiójú) *szibériai* (szibirid) rassz vonásai ismerhetők fel. Leggyakoribbak a mongoloid vonások a palócok és a matyók között, a Dunántúl északi részén, a Nagykunságban és a Székelyföldön.

Régi rasszeleme a magyarságnak az *előázsiai* (taurid) rassz is. Nagyközepes termetű, rövidfejű, homloka keskeny, a koponya legmagasabb része hátrafelé esik, nyakszirtje lapos vagy enyhén ívelt, orra nagy, gyakran kampós, álla visszalépő, barna komplexiójú. Fő elterjedési területe Elő-Ázsia és a Kaukázus: A kaukázusi és török népek főeleme, de főeleme az örményeknek és a zsidóknak is. A Nagykunságban és a Hajdúságban országos arányát messze meghaladó gyakoriságban fordul elő. Gyakori Erdélyben is. Különösen a Nagykunságban igen gyakran kapcsolódik turáni vonásokkal (turano-taurid típus).

Az előázsiaival Sok tekintetben rokon *dinári* ma már fontos elemévé lett a magyarságnak. Ez a magas termetű, erősen rövidfejű, magas arcú, lapos nyakszirtű, nagy orrú, erős állkapcsú barna fajta leggyakoribb a Balkánon, de elterjedése Észak-Olaszországig és Dél-Németországig húzódik. Hazánkban a legtöbb dinári ember a Dunántúl és az Alföld déli részének magyarságában, valamint a délszláv eredetű családokban fordul elő, de elég gyakori a Hajdúságban és a Nagykunságban is.

Idegen eredetű és erősödő eleme a magyarságnak a kisközepes vagy alacsony termetű, zömök, erősen rövidfejű, széles arcú, néha mongoloid vonásokra emlékeztető, barna, sárgásbőrű, gyér szakállú *alpi* fajta. Legfőbb elterjedési területe Közép-Európa (Alpok vidéke, Közép-Németország, Közép-Franciaország), de meglehetősen elterjedt Nyugat-Európában is. A magyarságba különösen német telepítés és beszivárgás révén került. Középosztályunkba sok jutott be ebből a fajtából.

A hosszúfejű fajták közül az *északi* is elsősorban német keveredéssel került a magyarságba. Magas termetű, arca, orra keskeny, bőre igen világos, szeme kék. Fő elterjedési területe Észak- és Északnyugat-Európa. Nálunk legritkább az Alföldön. Leggyakoribb felsőbb társadalmi rétegeinkben.

A *földközítengermelléki* (mediterrán) rassz, mely a csontleletek szerint a történelemelőtti időkben a mai Magyarország területén a lakosság fontos eleme volt, ma elég ritka. Alacsony

termetű, hosszúfejű, pigmentdús rassz. Dél-Európa legfőbb fajtája.

Oroszországi népszigetek tanulmányozásából rajzolódta ki a *ryzán* típus vonalai. Ez a több tekintetben a mediterránra emlékeztető hosszúfejű, barna, mongoloid jellegekkel is bíró típus előfordul a keleti finnek között, ritkábban a magyarságban is, főleg Erdélyben.

Orientalis, valamint *negrid* vonások legfeljebb mint ritkaságok találhatók a magyarságban, a zsidósággal történt keveredés révén.

Bartucz becslése szerint a mai magyarságban a fajták országos (átlagos) gyakorisága: turáni 25, keleteurópai 20, dinári 20, alpi 15, taurid 5, mongol 4, északi 4, mediterrán 1%. Valószínű, hogy kiterjedtebb vizsgálatok ezeket a számokat módosítanák. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a rassztisztaság viszonylagos. A legtöbb egyénben több rassz jellemvonásainak keveréke ismerhető fel. A magyarság fajtaszerkezetének pontosabb ismeretétől még messze vagyunk.

A honfoglaláskori magyarság összetétele. Ismereteinket a honfoglaló magyarság összetételéről az újabb vizsgálatoknak köszönhetjük. A felszínre került csonttereklyék megmentésére a múltban alig fordítottak gondot. A honfoglaló és kora árpád-kori magyarság antropológiai arculatát mindössze kb. másfélszáz egyén koponyájának és csontvázának vizsgálatából kell megrajzolnunk. A magyar fajtátörténet szempontjából legértékesebbek a pogánykori leletek, mert abban a korban még alig történhetett keveredés az új hazában talált lakossággal.

A legtöbb anyagot a székesfehérvári honfoglaláskori vagy kora árpád-kori temetők (1924) és a kenézlii pogánykori lovas sírok szolgáltatják. Szórványosan más helyekről is kerültek felszínre csontmaradványok (Jászdósa, Benepuszta, Karos, Kunágota, Nagylók, Üllő, Veréb, Törtei, Hencida, Szabadbattyán, Csákvár, Kecskemét, Ókécske, Tiszabura, Kolozsvár stb.).

Kiderült, hogy már a honfoglaláskori magyarság is kevert volt. Mégis az egyének nagyobb része közepes termetű, a mai magyarság átlagánál alacsonyabb, zömök, mérsékelten rövidfejű, széles, kissé lapos arcú, széles orrgyökkel, enyhén ívelt nyakszirttel, gyakran enyhe mongoloid (leginkább szibirid) vonásokkal. A honfoglaló magyarok két főeleme a turáni és a keleteurópai. *Bartucz* szerint ez a két fajta régészetiileg hiteles temetőkben együttvéve 60-70 %-ban van képviselve. Általában a keleteurópai a finn-ugor, a turáni a török etnikumnak felel meg. A keleteurópai típusú koponyák inkább a sírmellékletekben szegényebb, a turániak a gazdagabb sírokban fordulnak elő.

Erősen van képviselve az előázsiai rassz is, a többi európai fajta (leginkább az északi és a rjazán) jóval kisebb gyakoriságban. Gyakori a turano-aurid típus. A határozottan mongol fajtájú egyén közöttük is elég ritka volt.

A honfoglaló magyarság tehát európai és ázsiai fajtákból volt összetéve, de mongol eredetű népnek nem nevezhető. A honfoglalók típusai a mai magyarságban is felismerhetők.

A honfoglalás előtti népek fajtátörténete. A magyarság fajtátörténetének szempontjából gondolnunk kell a honfoglalás előtti időkben hazánk területén élő népekre is, mert fajtaelemek utódaik révén bejuthattak a magyarságba.

Hazánk területe már a diluviumban is lakott volt. A lakosság még a neolitikumban is túlnyomóan hosszúfejű, de már megjelentek a rövid- és középfejű alakok is. A koponyákon felismerhetők a mediterrán, az északi és az alpi jellemvonások. A koponyák legnagyobb része mediterrán jellegű lakosságról tanúskodik, nemcsak a neolitikumban, hanem a rézkultúra korában is (Bodrogkeresztúr, Pusztaiháza, Hajdúszoboszló stb.). A bronzkorszakban csökken a hosszúfejűek száma, a közép- és rövidfejűek (alpi, dinári és keleteurópai elemek) száma erősen nő. A La Tène-vaskultúra terjesztésében nagy szerepet játszó kelták fajtaösszetételében eredeti (valószínű) északi főelemük mellett erősen vannak képviselve a mediterrán és alpi egyének. A szkíták, valamint a jazygok is igen különböző fajtaelemeket tartalmazhattak. Általuk az északi és keleteurópai elemek mellett dinári, előázsiai, sőt turáni vonások is kerültek hazánk területére. Nem voltak egységes összetételűek a népvándorlás germánjai sem. A kiszombori gepida temető népességében az eredeti északi fajtaelemek száma már erősen megfogyatkozott.

Az utóbbi két évtized ásatásainak gazdag anyagából képet nyertünk az avarkori lakosságról (Keszthely, Jutas, Üllő, Kiskőrös, Mosonszentjános stb.). *Bartucz* vizsgálatai szerint egyik-másik avar temető csontanyaga túlnyomóan tiszta mongol eredetű, vagy jórésztben mongol vonásokat árul el, más temetőkben a különféle európai fajták is erősen vannak képviselve. Mint általában a török népeknek, az avaroknak is legfontosabb elemük a turáni és az előázsiai volt.

A történelemelőtti és a történelmi népvándorlásokkal ide sodort népek itteni szereplésük után legalább töredékekben hazánk földjén maradtak, sőt a hunok és avarok keletre, a dél-orosz tájakra visszavonuló tömegeikből is valószínűleg kerültek töredékek a magyarságba, mely már akkor elindult történelmi útjára.

A magyarság fajtatörténete a honfoglalás korától a mai napig. Az itt talált morva-szláv, délszláv, bolgár és esetleg csekélyszámú német lakosság — az északnyugati hegyvidéki szlávok egy részének kivételével — lassanként beolvadt a magyarságba. E népek régebbi népmaradványok fajtaelemeit is tartalmazták.

A szlávokkal való keveredés különösen északi és újabb keleteurópai, a délszlávokkal való keveredés elsősorban dinári elemet vitt be a magyarságba. A török eredetű bolgárok eredetileg előázsiai és turáni szerkezetűek voltak. A magyarság az új hazában is bővült rokon rasszelemekkel, a szlávok révén keleteurópaival, az itt talált, de már elszlávosodott avar maradványok, majd az Árpádkorban betelepült besenyők és kunok révén előázsiai-turáni-mongol elemekkel.

A már az Árpádkorban kezdődő beszivárgások és telepítések sok európai elemet hoztak az országba és a magyarságba is. A telepített népcsoportok egy része azonban a mai napig is megőrizte népiségét és rasszbeli összetételét (pl. az erdélyi százszok).

A magyarság fajtaösszetétele csak a török hódoltság alatt, illetve után változott meg lényegesen. Eredeti elemei, főleg a turáni elemek megfogytak, az északi, de különösen az alpi és a dinári lényegesen megszaporodtak. Az alpi hatás nyugatról, a dinári délről éri a magyarságot. Újból hangsúlyozzuk, hogy az eredeti ősi rasszelemek fogytak, de nem pusztultak el. A mai magyarság kisebb mértékben keveredett etnikumainak ma is a keleteurópai és a turáni a főeleme.

A XIX. században újabb változások történtek. Régi turáni vezető rétegünk jórészen északi, alpi és dinári emberekre cserélődött. Középosztályunk kialakulásában ugyanis igen nagy szerepet játszottak a német eredetűek. Szerephez jutott a zsidóság is.

A magyarság fajtatörténete a honfoglalás előtt. A honfoglaláselőtti időkből nem ismerünk olyan hiteles csontmaradványokat, amelyek kétségtelenül közvetlen vonatkozásban volnának az őstörténeti magyarsággal. Rasszantropológiai ismereteink a honfoglalókról, a nyelvrokon és a magyarsággal érintkező egyéb népekről, továbbá az oroszországi sírleletekről azonban értékes támpontokat nyújtanak *vérségi eredetünk* kérdéséhez.

A nyelvtudomány bebizonyította a magyar nyelvnek a finn-ugor nyelvcsalád ugor ágába való tartozását. Az eredeti

magyarság finn-ugor nép volt, de vannak kutatók, akik a nyelvcsere lehetőségét is számításba veszik.

A finn-ugorság őshazája Kelet-Európa. Helyét a nyelvtudomány az életföldrajz és a régészet segítségével a Volga és mellékfolyói és az Ural hegység vidékén jelöli meg. A szétválás finn (nyugati) és ugor (keleti) ágra a K. e. 2. évezredben történt. Később az addig egységes ugorság egy része északra (a mai obi ugorok), a másik — mint a magyarság őse — délre vonult. Az ősmagyarság akkor kezdte meg önálló életét az Ural európai oldalán. Az obi ugorok szétválása vogulra és osztyáakra és mai szibériai elhelyezkedése jóval később történt. Újabb felfogás szerint az ugor magyarság talán egy évezredig élt az uráli (európai) hazában, majd Nyugat-Szibériába, a Tobol és Isim folyók vidékére vonult vagy szivárgott át, hol a K. u. V. században a szabiroktól megindított török népvándorlás útjába került. Az ugor magyarság életközösségbe lépett a nyugati (ogur) törökséggel, ennek onogur-csoportjával. Az V. századtól kezdve a magyarság évszázadokon át török szövetségben vagy kötelékben élt, de az erős török befolyás mellett is megtartotta eredeti nyelvét. Mint lovas nép hagyta el Nyugat-Szibériát és onogur-török szervezetben telepedett le a Kaukázus vidékén, a Kuban folyó és az Azovi tenger mellékén. Az onogur-magyarok hun-bolgár, majd türk, bolgár, kazár fennhatóság alá kerültek. Itt már keleti (oguz) törökökkel (hun, avar, türk, szabir, kazár) is érintkeztek. A VII. században a bolgár-törökök egy része a Duna alsó folyása felé ment új hazát keresni, másik része észak felé, a Volga mellékére, de egyes töredékeik kazár fennhatóság alatt maradhattak. A volgai bolgárok mai utódai a csuvasok. (A nyugati török nyelvekből egyedül a csuvas maradt meg a mai napig.) Valószínű, hogy a volgai bolgárokhoz kisebb magyar csoportok csatlakoztak. Julianus magyarjai tehát nem őshazai maradványok, hanem a volgai bolgár birodalomba települt baskiriai magyar töredékek. A magyarok a IX. század elején elhagyták a besenyők és az oroszok támadásaitól meggyöngült kazár birodalmat, Levediába, majd a besenyők nyomására Etelközbe költöztek, melyet szintén a besenyők támadására hagytak el. Itt csatlakozott a magyarsághoz a kabar törzs.

Az ugor magyarság és általában a finn-ugor népek legfontosabb eleme és valószínűleg a finn-ugor ősnyelv eredeti hordozója ^akelet európai fajta. Egyik felfogás szerint az északi fajta primitívebb változata, mások északi-ősmongol keveredés eredményének tekintik, ismét mások szerint az ősmongolság még alig differenciálódott és elszigetelődött ága, mely világos komplexióját mutáció útján nyerte volna el. Alapjában határozottan európai fajta, mely a legnagyobb valószínűség szerint az euró-

pai és a mongol rasszkör érintkezési területén alakult ki. Kialakulásában az európaiból elsősorban egy északi irányba fejlődő ősfurma jöhet tekintetbe, a mongolból a szibériai rassz ősfurmaja. A keleteurópai fajta később a nyugati finnekben északival, a keleti finnekben mongollal másodlagosan is keveredett és keveredik ma is. A szibériai rassz és általában a mongol fajta részesezése az obi ugorokban jóval erősebb, mint a keleti finnekben vagy a magyarságban, ami a vogulok és osztjások tartósabb kapcsolatára mutat egy mongoljellegű szibériai néppel a szétválás utáni időben. Megjegyezzük, hogy a szibirid-mongol jellegek aligha választhatók el a finn-ugorságba elsődlegesen került ősmongol (protomongolid) jellemvonásoktól. Az obi ugor-ság rasszbeli szerkezetének eltérését a finn népekétől a szibirid típus erősebb részesezése még nem magyarázza meg kielégítő mértékben. Az alacsony termetnek a hosszú fejjel, sötét komplexióval és erősebb mongol jellegekkel való kapcsolata arktikus (eredetileg északázsiai) vonatkozásokra utal, melyek az eszkimók típusához vezetnek. Fel kell tehát tennünk, hogy az említett szibériai nép, mely az obi ugorság nyelvét is átvette, erős (hosszúfejű) paleoarktikus maradványokat is tartalmazott.

A teljesen európai fajtának tekintett alpi rassz eredetének kérdése is Ázsia felé vezet. A protoalpi réteg keleti nyomait részben a lappokban keresik. *Eickstedt* a „lappid” típust az alpi alfajtajának tekinti. Hogy az ősmagyarságba került-e protoalpi elem, arra a kutatások mai állása szerint nem lehet megnyugtató feleletet adni. A protoalpi rétegnek a turánival is lehetnek vonatkozásai.

A magyarság az V. századtól kezdve egész sereg török néppel került érintkezésbe, sőt vérségi kapcsolatba (onogur, hun, bolgár, szabir, avar, türk, kazár, besenyő, kun). Az eltérő nevek nem igen jelenthettek egymástól lényegesebben eltérő fajtaszerkezetű népeket. Az akkori török népek jórésztben ugyanolyan rasszelemekből állhattak, mint a maiak: turáni-előázsiai-mongol elemekből. Más elemeket is tartalmazhattak. A vándorló és hódító törökökhöz különféle szerkezetű néptöredékek csatlakoztak. A kazár birodalomról tudjuk, hogy fennhatósága nemcsak török népekre terjedt ki. Az újabb vizsgálatok szerint a turáninak nevezett rassztípus nem vezethető le tisztán a mongol rasszkörből. Ez a fajta is az európai és a mongol rasszkör érintkezési területén alakulhatott ki. A turáni rassz bölcsőjét a keleteurópaiktól délre kell keresnünk. Egészbenvéve a turáni inkább európainak tűnik fel, mint mongolnak, még mongoloid vonások jelenlétében is. *Eickstedt* is az európai rasszkörhöz sorolja. Kialakulásában prototaurid és esetleg protoalpi elemeket tételezhetünk fel. A turáni fajta a különféle török népek-

ben igen különböző mértékben tartalmaz mongol vonásokat. Hogy e vonások mennyiben eredetiek (elsődlegesek) és mennyiben későbbiek (másodlagosak), éppen olyan bizonytalan, mint a keleteurópaival kapcsolt mongol vonások esetében.

A turáni fajta vonatkozásai az előázsiai (taurid) fajtához kétségtelenek. A taurid-turáninak és turano-tauridnak diagnosztizált egyének gyakorisága is arra vall, hogy a két rassz vonásai nem mindig határolhatók el. Az erősebb előázsiai jelleg azonban másodlagosak lehetnek. A török népeknek az előázsiai fajta is főeleme. Bizonyos, hogy a magyarság a Kaukázus vidékén sok előázsiai elemet vett fel.

Az európai fajták eredetét homály fedi. Talán az őseurópai (eurázsiai) törzs rövidfejű ágából hasadtak le az alpi (és lappid), taurid (ebből a dinári) és a turáni fajták, a hosszúfejű ágából az északi és a keleteurópai. Mindkét rasszcsoporthoz lehetnek mongol vonatkozásai, ezek elsődlegesek (protomongolid) vagy másodlagosak (főleg szibirid, arktikus, tungid).

A honfoglalás előtti magyarságnak a finn-ugor, török és mongol etnikumú népeken kívül *indogermán* népekkel is voltak kapcsolatai. E kapcsolatok sokszor nem haladták meg a kereskedelmi és kulturális érintkezéseket, de hogy ilyen népelemek be is kerültek az őstörténeti magyarságba, a pogány kori koponyák egy részének európai típusai is bizonyítják.

Az erdőlakó és prémvadász finn-ugoroknak a K. e. századokban az iráni szkítákkal, majd a szarmatákkal voltak kereskedelmi kapcsolatai. A jövevényszavak tanúsága szerint már a finn-ugor egység korában is történt indoiráni érintkezés. Az európai indogermánságból kivált indoirániak egyik rasszeleme az északi fajta lehetett. *Adamantios* említi, hogy a szkíták többnyire magasak, sárgabőrűek, szőkehajúak, puhaszőrűek, kékszeműek, fitos orrúak. (*R. Foerster: Scriptorum physiognomonici Graeci et Latini.*) Északi és keleteurópai vonások. Bizonyosnak vehetjük azonban, hogy a déloroszországi irániak igen sok előázsiai és turáni rasszelemet is tartalmaztak.

Az onogur-korszakban a magyarok perzsa, örmény, kaukázusi, gót és görög kapcsolatai elsősorban politikai és kulturális természetűek voltak, de vérségi kapcsolatok is lehetségesek. A kaukázusi hazában a szintén iráni eredetű alánok a magyarok szomszédai voltak. Velük valószínűleg volt vérségi keveredés is. *Ammianus* magasaknak és szőkéknek írja le az alánokat. Az összetek — kiket az alánok utódainak tekintünk — ma is fel-

tűnnek magas termetükkel és aránylag világos komplexiójukkal a Kaukázus népei között. *Lamanszkij* és mások a jászokat alánoknak tartják, kiknek töredékei különböző török népekhez csatlakoztak, így a kunokhoz is. A Jászságban mindenesetre feltűnik a magasabb termet és a világosabb komplexió gyakorisága, de ennek a rétegnek őstörténeti eredetét nem tudjuk bizonyítani. Levediában a szlávssággal (norman-orosz-szlávokkal) való érintkezés révén a magyarság esetleg újabb északi és kelet-európai elemhez jutott, de jelentősebb szláv keveredés már csak a mai hazában történt. A Fekete-tenger vidékén talán csekély mediterrán elem kerülhetett a magyarságba.

Fajtaszerkezet és történelmi életsors. Kérdés, hogy a fajtaszerkezetet és a fajtaösszetétel változásait hogyan kell értékelnünk, mint a magyarság történelmi életsorsának alakulásában működő tényezőket.

A rasszlélektan abból indul ki, hogy a fajtához kötött testi szerkezethez bizonyos lelki szerkezet kapcsolódik. Gondolnunk kell arra is, hogy amint egy egyén több fajta testi tulajdonságait viselheti magában, úgy lelkiségéhez is több rassz szolgáltatott szerkezeti elemeket. Maga *Clauss* írja Beethovenről, hogy északi lelkülete alpi típusú testben élt. A rasszlélektan ismert jellemzéseiben a bölcs tapasztalatok mellett sok az egyéni meglátás, az elfogultság könnyen érvényesül az uralkodó fajtaelem javára. Az északi gondolat hívei magasan kiemelkedő lelki tulajdonságokat és kultúrateremtő erőt tulajdonítanak az északi fajtának.

Sok megtámadható pontja van a Gobineau-Chamberlain-féle történelemszemléletnek, de kétségtelen, hogy a gondolat újabb oldalról igyekezett megvilágítani az emberiség történelmét. Más kérdés, hogy mennyit ismerünk el az északi fajta történelemformáló és kultúrateremtő erejéből. Az antropológiai történelemszemlélet szerint elsősorban a fajtaszerkezet termeli ki a népek sajátos szellemiségét, erkölcsi vonásait és teremt adott életkörülmények között sajátos gazdasági és kulturális állapotot.

A magyarság történelmi életsorsának is egyik mozgató tényezője tömegeinek és vezető rétegének fajtaszerkezete. A honfoglalók vezető rétege török eredetű volt. A túlnyomóan turáni-taurid szerkezetű török rétegben látjuk a magyarság szervező és megszerző elemét, a jórészt kelet-európai szerkezetű finn-ugor rétegben a magyarság nyelvét és eredeti állományát meg-

tartó elemét. Az ugor magyarság a török elem nélkül talán még ma is ott élne nyelvrokonai szomszédságában, mint az orosz néptengerbe olvadó nép és ki tudja, hogy az ugor elem nélkül az ugarságot megszervező törökség nem jutott volna-e a hunok, avarok és sok más török nép sorsára. A magyarság fennmaradását nemcsak külső (földrajzi, gazdasági, politikai) körülményeknek köszönhetjük, hanem talán elsősorban antropológiai összetételének, mindenekelőtt a turáni és a keleteurópai fajta együttélésének, fajtaszerkezetével kapcsolatos lelki struktúrájának. Nem hagyhatjuk említés nélkül *Nagy Géza* sokszor idézett lélekrajzát a magyarság két főeleméről: „Az egyik könnyűvérű, mozgékony, fellobbanó, áldozatkész, kockázattól vissza nem riadó.” „A másik elem nehézkes, fontolgtató, makacs, mozgásba nehezen hozható, a megszokott rendtől nem tágitó, minden bizonytalan kimenetelűnek látszó vállalkozástól tartózkodó és a kevés biztossal megelégedő.” „Amattól indult ki történelmünk alatt minden haladás, emez tartotta fenn a magyarságot.” A turáni és a keleteurópai lelkiséghez kapcsolódik a mongol lélek szemlélődő természete, óvatossága, konzervativizmusa. Az európai fajtaelemek gyarapodásával a magyarság testi és lelki szerkezetében új színekkel, a magyar szellem új képességekkel gazdagodott. A fajtához való tartozás igen fontos, de nem tudatos mozgatója az egyénnek. Magyarra azonban nem fajtaszerkezete teszi az embert, hanem a magyarsághoz való tartozásának tudata. Ennek a tudatnak az ébrentartása és világosságának fokozása a nemzeti nevelés feladata.

A magyarság történelmi életsorsa szorosan összefügg biológiai életsorsával. A magyarságbiológia egyik (úgynevezett fajbiológiai) iránya a biológiai értéket összekapcsolja a fajtaszerkezettel és a magyarság eredeti fajtaelemeinek erősödésében látja a magyar jövő kedvezőbb alakulását. Még keveset tudunk a fajták biológiai értékkülönbségeiről, az eltérő fajtaszerkezetű egyének kereszteződésének biológiai-eugenikai következményeiről. Azt, amit erről a kérdéstről az öröklésbiológiai megfigyelések alapján biztosan tudunk, röviden így foglalhatjuk össze: 1. A nagy fajtatávolságok kapcsolódása nem előnyös. 2. A beltenyésztés a lappangó (recesszív) kórhajlamok érvényesülése miatt nem kedvező. 3. Bizonyos rasszkeveredések kedvezőtlen, más rasszkeveredések ellenben határozottan kedvező következményekkel járnak.

A magyarságbiológia másik iránya független a fajtabeliség szempontjától. Ez az irány szociális és eugenikai törekvéseket

foglal magában. Az előbbi a jobb jövőt elsősorban a magyarság számbeli megerősödésétől várja (kvantitatív népesedési politika), az utóbbi a biológiailag csekély értékű egyének számának lényeges megcsökkenésétől és a biológiailag értékes egyének számának erősebb. gyarapodásától (kvalitatív népesedési politika). Egy nép életsorsa nemcsak egyéneinek számától függ, hanem elsősorban egyéneinek biológiai és lelki, mindenekelőtt erkölcsi értékeitől.

Irodalom:

Balogh B.: Die Geschichte der ungarischen Anthropologie. Ungarische Jahrbücher. Berlin, 1939.

Balogh B.: A magyar fajiság. Természettud. Közl., 1939.

Balogh B.: A magyarság biológiai életsorsa. Népi magyarság. Bp., 1943.

Bartucz L.: Honfoglaláskori magyar koponyák. A Nemzeti Múzeum Népr. Gyűjt. Bp., 1926.

Bartucz L.: Adatok a honfoglaló magyarok antropológiájához, Arch. Ert. XLV., 1931.

Bartucz L.: A magyar ember. A magyarság antropológiája. Magyar föld, magyar faj. Bp., 1938.

Bartucz L.: Die körperlichen Merkmale des heutigen Ungartums. Die Rassenmerkmale des ungarischen Volkskörpers. Die Geschichte der Rassen in Ungarn. Ung. Jahrb. Berlin, 1939.

Ligeti L. szerk.: A magyarság őstörténete. A Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtud. Intézete. Bp., 1943.

Méhely L.: A magyarság múltja, jelene és jövője. Kis Akadémia. Bp., 1936.

Nemeskéri J.: Az embertan és a magyar őstörténet. A magyarság őstörténete című műben.

Winkler, H.: Das Finnenthum der Magyaren. Zeitschr. f. Ethn. 1901.

Zsirai M.: Finnugor rokonságunk. Bp., 1937.

(A felsorolt munkákban további bibliográfia található.)